

Joan Mestres Baixas (Sant Joan Despí, 1925-2013). Una vida dedicada al Pessebre

Ismael Porta i Balanyà

ismael.porta@tinet.org

RESUM

Joan Mestres i Baixas (1925-2013). És el nostre gran mestre pessebrista, degà ambaixador del pessebrisme europeu i català per excel·lència; amb diorames de pessebre escampats per Catalunya (sobretot a Montblanc), Espanya, Itàlia, Suïssa, Bèlgica i Alemanya. Els seus pessebres i diorames, es caracteritzen per una forta personalitat creativa, una exquisida qualitat artística, amb un segell i estil característic propis. Amb una fidelitat hiperrealista sorprenent, sobretot en la reproducció dels paisatges, en el domini dels colors, la il·luminació, les miniatures, els petits detalls més inversemblants, les aus, ramats de xais, ovelles o cabrits, fauna diversa i també en la realització de la seva pròpia vegetació. Assoleix un nivell tècnic i artístic molt elevat, de maduresa estilística, d'harmonia i d'expressivitat que difícilment es podrà superar.

RESUMEN

Joan Mestres i Baixas (1925-2013). Es un gran maestro belenista, decano embajador del pesebrismo europeo y catalán por excelencia; con dioramas de pesebre esparcidos por Catalunya (sobre todo en Montblanc), España, Italia, Suiza, Bélgica y Alemania. Sus belenes y dioramas, se caracterizan por una fuerte personalidad creativa, una exquisita calidad artística, con un sello y estilo característico propio. Con una fidelidad hiperrealista sorprendente, sobre todo en la reproducción de los paisajes, en el dominio de los colores, la iluminación, las miniaturas, los pequeños detalles más inverosímiles, las aves, rebaños de corderos, ovejas o cabritos, fauna diversa y también en la realización de su propia vegetación. Alcanza un nivel técnico y artístico muy elevado, de madurez estilística, de armonía y de expresividad que difícilmente se podrá superar.

ABSTRACT

Joan Mestres i Baixas (1925-2013). He is a great nativity scene master, dean ambassador of European and Catalan nativity scenes par excellence; with dioramas of nativity scenes scattered throughout Catalonia (especially in Montblanc), Spain, Italy, Switzerland, Belgium and Germany. Its nativity scenes and dioramas are characterized by a strong creative personality, an exquisite artistic quality, with its own characteristic seal and style. With a surprising hyperrealistic fidelity, especially in the reproduction of landscapes, in the domain of colors, lighting, miniatures, the most unlikely small

details, birds, flocks of lambs, sheep or kids, diverse fauna and also in making your own greenery. He reaches a very high technical and artistic level, of stylistic maturity, harmony and expressiveness that can hardly be surpassed.

Paraules clau: Pessebrisme, diorames, museus, Joan Mestres Baixes, Sant Joan Despí, Museu del Pessebre de Montblanc.

Palabras clave: Pesebrismo, dioramas, museos, Joan Mestres Baixes, Sant Joan Despí, Museu del Pessebre de Montblanc.

Keywords: Manger, christmas dioramas, museums, Joan Mestres Baixes, Sant Joan Despí, Museu del Pessebre de Montblanc.

Ismael Porta i Balanyà (Montblanc, 1961). Pessebrista, escenògraf, restaurador, pintor i constructor d'entremesos. Llicenciat en escenografia per l'Institut del Teatre, Escola Superior d'Arts Dramàtiques de Barcelona. Realitzà els actuals decorats i escenografies corpòries dels *Pastorets de Montblanc*. Entre 1988-89, realitza diversos decorats per *La Passió d'Olesa de Montserrat*, també de l'òpera *Aïda*, *Deliri d'Hivern*, *La Rambla de les Floristes*, *Poema de Nadal*. El 1987, dissenya la il·luminació, escenografia i espai escènic de *La Llegenda de Sant Jordi de Montblanc*, entre molts altres projectes i realitzacions escenogràfiques. Crea, dissenya i realitza la *Mulassa de Montblanc* (1981), amb fibra de vidre i polièster. El mateix any efectua la reproducció dels *nanos* centenaris de cartró de 1864. Posteriorment restaura en diversos anys seguits, tots els *passos* de la Setmana Santa, de la Congregació de la Sang i dignifica els Armats. El 1992, reproduïx amb una rèplica exacta i alleugerint a la meitat de pes i facilitant el seu muntatge, els Gegants Centenaris de Montblanc. Crea i realitza també a partir d'antics documents els "vaixells" pel *Ball de Galeres* del seguici popular de Reus.

Impulsor i creador del projecte del "Museu del Pessebre de Catalunya" de Montblanc. Durant tota la seva vida, construeix diferents diorames de pessebre i calvari, dissenya i amplia una gran col·lecció de figures dels millors escultors pessebristes catalans i d'arreu del món. A més, restaura, classifica i documenta diverses figures antigues i diorames, per a diverses entitats i museus. Ha impartit i organitzat cursos, xerrades, conferències, audiovisuals i exposicions sobre diversos temes relacionats amb el pessebrisme.

Introducció

Joan Mestres i Baixas, *de cal Cristino*, va néixer el 24 d'abril de 1925 a Sant Joan Despí, una vila propera a Barcelona, que en aquella època tenia prop de 2.000 habitants, i ara en té més de 32.600. Fins entrat el segle passat era una població agrícola que abastava la capital catalana. A casa seva eren pagesos i ell, era un noi traçut i inquiet. Aquest primer tremp el va caracteritzar tota la vida.

Cal Cristino era una antiga casa de pagès del terme, era costum que l'hereu se'l conegui amb el nom de la casa. Cristino és un sant italià, el patró de Portoferraio, a l'illa d'Elba i la seva relíquia, el "cos sant", és venerada a l'església de Confraternita della Misericordia. Aquest era el nom d'un avantpassat seu.

El cinc d'octubre de 1950 contrau núpcies amb Maria Roca i Tarrida (1926-2011), també de Sant Joan Despí, (*de cal Tallat*). Es coneixen amb catorze o quinze anys, anant a ballar. La seva esposa el seguirà a tot arreu on ell vagi a construir pessebres, fins a la mort d'ella. Durant les dècades dels anys 1960-70, en Joan té poca activitat dioramística (malgrat que no para de crear i fabricar motlles, figures i accessoris per al pessebre), però es dedica

Joan Mestres i Baixas (2007).

molt més a la seva família, i a l'educació i formació dels seus tres fills: Josep (1951), Narcisa (1953) i Judith (1962), el primer continua el negoci familiar de les "*pomes de Cal Cristino*", la segona i tercera són administratives.

La pagesia és un art, l'ofici de pagès té una significació fonda i elemental: excita la fecunditat de la mare terra, alimentadora de tots els éssers vivents. De la sembra a la recol·lecció, passant per la necessària cura dels conreus i el llarg repòs nocturn, doncs el jorn està marcat ja per les hores de sol diürnes. I en Joan, fill únic, era un noi insaciable i treballador que es treia la feina de les mans i cercava altres neguits. Vers al capvespre, per aprofitar les hores de nit, quan ja es feia fosc, tenia el neguit de voler aprendre la talla de la fusta, però mancat d'algú que podés ensenyar-li, o encaminar-lo, no li va quedar cap més remei que provar-ho ell sol. Aquesta voluntat de donar resposta al deler depassant una inicial dificultat, va estar el motor que el va animar a escometre, amb èxit, les més agosarades iniciatives. Coneixent a la vegada a un dels millors dioramistes hiperrealistes que va existir a Catalunya, i que de per vida el va captivar, el Josep Bofill i Herrero. En Joan, en va esdevenir el seu deixeble directe.

D'aquesta feta li apassionava fer pessebres, perquè el divertia. També li agradava la caça i caminar per la muntanya, però sens dubte fer pessebre era el que més el captivava, essent el seu gaudi preferent, doncs el podia fer a casa, a més ell sempre deia: "*com a casa, enlloc*". En una petita habitació al costat del menjador, va establir-hi una mena de petit santuari-taller, on hi disposà al seu abast tot el que li calia per a realitzar les seves construccions pessebrístiques artístiques. Allà era l'home més feliç, podent treballar en el que més li agradava. Aquesta sensació de benestar, l'estat d'ànim propi d'aquell que està plenament satisfet, sempre el va transmetre a qui es posava davant d'un pessebre seu. El 1985 Joan Mestres elabora un

“*Naixement*” recreant l'estable de “Cal Cristino”, amb una rèplica-retrat on s’hi exposen reproduïts tots els socis-fundadors de l’Associació de Pessebristes de Sant Joan Despí, amb un autoretrat, el Joan és el que està agenollat davant, en primer terme del pessebre oferint (com no podia ser millor), una caixa de pomes de “Cal Cristino”, a la seva esposa (Mare de Déu, estirada). Totes les figures que hi apareixen foren obrades “*a palillo*”, per ell mateix.

L’artista: mestre de mestres

Sembla obvi encetar una notícia a l’entorn de la vida i l’obra de Joan Mestres, fent valer el sentit del seu cognom. *Mestre* és un cognom català, que com altres s’associa a un ofici, com poden ser fuster o

veritat és que va tenir i té encara molts deixebles; que així és convingut anomenar les persones que reben l’ensenyament d’un mestre i que a més en són deutores. Varen ser múltiples llurs intervencions davant diversos grups d’admiradors, on el Joan va fer valer en diverses ocasions, la traça i l’art en fer arbres i d’altres elements vegetals, aspectes fonamentals que van personalitzar i segellar la seva obra. Dins la seva rica i complexa personalitat, hom n’hauria de destacar una peculiar manera de fer pessebres, de portar a terme una obra acabada i ja concebuda en els seus mínims detalls des de l’origen, el que fa que només amb un cop d’ull, hi podem reconèixer la seva autoria i el seu estil. Com ell bé deia, quan s’hi posava, quan ho començava,

Adoració dels pastors (1985). El personatge agenollat en primer pla és un autoretrat del mateix Joan Mestres i la Mare de Déu és la seva esposa Maria Roca).

tintorer. Certament són molts els que creuen que l’atzar no és altra cosa que una manifestació lògica del destí, allò que motiva un esdeveniment que succeeix per l’encreuament fortuït de sèries causals independents. I és veritat que l’amic Joan no va voler ser formalment algú que ensenyés un art en el sentit de fer-ne una dedicació preferent, però la

es podia dir que ja l’havia finalitzat. Els intervals de temps entre la concepció i la finalització d’enllestir un diorama, sempre era breu, doncs res restava a la improvisació. Volia fer-ne via, enllestir-ho ràpidament i començar-ne un de nou, que ja li barrinava per l’interior del seu cap. Joan com a mestre artesà disposava d’una forta personalitat

Passada la vuitantena el mestre Joan Mestres no deixà l'activitat que omplí tota la seva vida.

creativa, per fidelitat a una manera de fer, que des d'un primer moment el caracteritzà i que feia innecessari remarcar-ne qui n'era l'autor. Els seus diorames de seguida es poden reconèixer per la seva tècnica o la seva manera de fer, la seva manera de construir, de pintar, la calidesa i la vida que dona a cada escena, la disposició dels seus nombrosos ramats de xais, aus, ocells, fauna diversa; observant-los ja sabem que és un pessebre seu, del seu propi estil que el fan inconfusible.

Joan Mestres va tenir una extensa i dilatada, relació d'amor amb Itàlia. A l'Arena de Verona, s'hi va trobar com a casa seva, sense faltar cap any a la seva cita pessebrística anual des de 1983. En aquest indret hi feu llargues estades, gràcies a la iniciativa de bons amics, que el 2005 li oferiren un

diploma de reconeixement per llurs ensenyances pessebrístiques internacionals. També a Albusciago, el 1988 hi va realitzar un pessebre de cent metres quadrats, o a Roma, Mòdena i la sempre més estimada vila de Ponte San Pietro.

Com a persona, per a qui no coneixia prou bé el Joan, tenia una aparença d'home capficat, seriós i geniüt, esquerp, però a la vegada simpàtic, semblava que anés a la seva. Però la seva manera de ser, a vegades una mica aspra, segurament era la més noble i sincera. D'aspecte introvertit, físicament molt alt, amb bigoti i unes ulleres grosses, semblava que cohibís a tothom. Però només aparentment, pels que hi teníem un tracte més conegut i habitual, era tot el contrari, frisava i es delectava per servir als altres, de caràcter disponible, atent, competent i sempre disposat a donar bons consells. Persona inquieta i poc conformista, era impecable en els seus comentaris, crític començant pels seus propis pessebres i construccions. La seva opinió sempre era esperada i motivadora, ell, era un gran mestre. De vegades els seus dictàmens feien mal perquè no tenia miraments a l'hora de jutjar un pessebre, però era una font tan autoritzada que qualsevol pessebrista amb una mica de seny no podia fer més que acceptar-los, acatar-los i guardar-los com un gran tresor. Quan posteriorment lloava un treball, podies estar segur que era un gran elogi realment merescut. Per la seva casa i taller soterrani hi van passar molts infants del seu poble, i era proverbial la immensa paciència que tenia amb ells. Des dels divuit anys no va deixar de treballar i investigar en els diferents àmbits i camps del pessebrisme. Les milers d'hores que hi va dedicar al marge de la seva vida professional i familiar, es veuen reflectides en la seva obra ingent.

Encara avui, tothom qui admira o contempla la seva obra queda corprès d'un realisme màgic, que s'apropa de puntetes a un hiperrealisme paisatgístic, on la creació només és a l'abast d'aquells tocats per la gràcia de llegir el color i l'olor dels camps.

Tota la seva intensa obra, desprèn afecte, humanitat, tendresa, que culmina amb la raó del treball resultant molt ben fet. Metòdicament curós imitador i observador de l'entorn que l'envolta, de la perspectiva, del paisatge, dels seus mínims detalls, molt meticulós a aspectes que sovint per molts passen desapercebuts. Fet que transmet en la seva obra, com si es tractés d'una fidel transcripció de la natura, un mirall a escala de la grandesa del món. Cada racó dels seus pessebres, fins aquells que poden semblar mig amagats, o inapreciables, reben el mateix tracte o interès descuidant el temps esmerçat. Cada raconada dels seus pessebres és una descoberta contínua; cada espai, fins i tot el més ocult, pot amagar una sorpresa. El resultat reflecteix aquest passeig amorós per la natura i ens arriba amb la mirada, l'olor, la flaire del terror. Embolcalla els pessebres amb un realisme, on la seva embocadura o finestreta visual, esdevé la sortida al paisatge palestí. Gairebé ens trobem en una contemporització fotogràfica del temps històric de Jesús. Cada diorama és una posada en escena del paisatge real, de perspectiva lineal i punt de fuga, de construcció, de conèixer l'arquitectura de l'època. La il·luminació serveix per remarcar els diferents

plans, relleus, textures, reparteix clarors sense estridències, destacant allò que és essencial i deixant en callada penombra l'accessori, contrapunt valuós que l'acompanya esdevenint un tot. Domini excel·lent dels colors extrets directament de l'observació, imitant al màxim la natura. La composició és la protagonista de l'escena, amb estimada cura de tots els indrets, res en queda al marge del seu art. Les figures, convenientment disposades, ens encomanen una vida a imitar i esdevenen miratge d'ideals presències. Crea el paisatge talment com si hi hagués viscut, un contemporani d'aquell món, però que mai ha deixat de ser nostre. El seu treball és una veritable catequesi de beatitud, una instrucció en la fe en l'home i esperança del transcendent.

Joan Mestres i Baixas, fou un pessebrista complet, de cap a peus. Més enllà de paisatges, construccions, figures, detalls on res li era aliè, cal reconèixer en ell que fou un gran observador, un veritable expert en el saber mirar i contemplar tot el que l'envoltava. Sempre s'ha dit que la mirada és l'espill de l'ànima, i només una ànima generosa podia arribar a colpir amb la seva obra ingent. En el decurs de la seva vida va saber realitzar pessebres

Anunciació dels pastors (1962)

i diorames en un estil personalíssim que encara avui deixa bocabadats als seus espectadors, mercès a la fidelitat, a una qualitat escenogràfica típicament oriental, hebrea o palestina; àdhuc catalana. Tenia un truc: les cases hebraïques les resolvia ràpidament amb quatre parets i una teulada amb una cúpula rodona. Les que són pròpies del lloc exigien més temps, i com s'ha esmentat anteriorment, el què volia el Joan quan començava un pessebre o diorama, era tenir-lo enllestit ben aviat, per poder començar-ne un altre, només per poder atendre la rauxa artística creadora que li brollava contínuament. Per establir-ne un símil era tapar un forat amb urgència per anar a donar resposta a un altre neguit que l'empenyia, i que en aquell moment a ell li semblava molt més urgent. Un incansable creador i artista!. Passava amb destresa, facilitat i desimboltura d'una escena que contenia detalls i miniatures extremadament petites i minucioses, amb prou feines d'uns mil·límetres, a escenes amb paisatges i figures molt més grans, imponents i que impressionen per la seva majestuositat i bellesa, arribant fins a trenta cinc centímetres en l'alçada dels seus personatges. Com a peculiaritat o singularitat, cal esmentar que ell sempre es realitzava la vegetació, i gairebé tots els animals i *atrezzo*. També fou l'autor de bona part de les figures que protagonitzaven els seus diorames, creant i reproduint-ne diferents motlles amb guix escaiola.

Els seus pessebres estan escampats per arreu del món, en diferents entitats, institucions i museus, a més de Catalunya, Espanya, Itàlia, Suïssa, Bèlgica, Alemanya. Fou catalogat fora de les nostres contrades com el *gran mestre*, el degà ambaixador del pessebrisme europeu i català per excel·lència. L'any 2010 es va fer una gran exposició retrospectiva, dels diorames que ell tenia instal·lats a casa seva, en el seu taller, a la localitat italiana de Ponte San Pietro.

Posteriorment per decisió del mateix Joan, i la seva família, aquesta col·lecció personal de diorames,

figures i pessebres, varen voler que es poguessin exposar d'una manera permanent, més digne, i que fos presentada monogràficament, esdevenint visitable pel gran públic massiu i de ressò mundial. Cedint-ho al "Museu del Pessebre de Catalunya" de Montblanc, per què fos preservada, conservada i exposada. Una excel·lent oportunitat que en cap cas ningú no es pot deixar perdre.

Pels no entesos en la matèria, –què són els diorames?: El terme *diorama* significa literalment observar a través d'alguna cosa, deriva del grec: *dià* i *hòrama*. Resumint, observar el contingut interior d'una capsula, amb un vidre protector o no, al davant. Aquest instrument es va presentar en l'àmbit teatral a finals del segle XVIII a Anglaterra, quan es feia servir per crear una simulació de la perspectiva. Aquesta innovació va representar una de les primeres formes de reproducció escenogràfica de la realitat en tres dimensions. En l'àmbit del pessebre el diorama es va combinar amb la perspectiva i l'ús del guix escaiola en les construccions i paisatges, obtenint un resultat impressionant i un realisme final sorprenent.

En aquesta exposició del "Museu del Pessebre de Catalunya" de Montblanc, s'ha dedicat una sala a Joan Mestres i Baixas, on hi trobem una extensa i àmplia mostra dels seus diorames, amb unes de les seves primeres obres, que va construir només quan tenia quinze anys. Existeixen aquells elements d'equilibri estilístic que només un gran artista amb una gran dedicació a aquest art pot obtenir i assolir. Amb cura en totes les parts i totes les fases, aquests creen una atmosfera en què espai, volum i llum troben una sinèrgia perfecta que, en realitat, augmenta la potencialitat expressiva que el pessebre té en si mateix. L'exquisida qualitat artística que es pot admirar en els diorames creats per Joan Mestres han assolit un nivell màxim de maduresa estilística, d'harmonia i d'expressivitat que difícilment es podrà superar. Entre les principals obres del *mestre* es troben sempre les escenes que representen l'Anunci

de l'àngel als pastors i la Nativitat o Naixement, les més emocionants, ja que l'atmosfera suau que aconseguix donar a aquestes obres plàstiques transmeten una pau, serenor visual i sensibilitat artística equilibrada.

Però el Joan Mestres i Baixas, no només construïa diorames de pessebre, sinó que en el seu taller amb les seves mans, modelava l'argila o fang per crear els seus propis personatges pel pessebre, únics i originals. Com hem argumentat anteriorment, ell era totalment autodidacte, però amb una gran predilecció i dedicació per les manualitats, fou capaç de desenvolupar una forma artística singular, nítida, personalitzada i peculiar. El modelat del fang elegant però no ostentós en la creació de les seves figures protagonistes, les seves situacions, posicions i també dels animals combinats amb una coloració adequada i precisa, disposats tots junts en l'interior de les seves escenografies que han fet que els pessebres o diorames de Joan Mestres, esdevinguin únics en el panorama pessebrístic mundial. És sorprenent, copsar un nivell tècnic, artístic i constant tant elevat de quan l'artista era molt jove en la realització dels seus primers diorames, fins als darrers pessebres que va elaborar en vida; sempre amb la mateixa dedicació, perseverança, perfecció i estima. Com ell sempre deia, només la mort li impediria el fer pessebres.

De les obres mestres exposades al Museu del Pessebre de Catalunya, podríem destacar diferents escenes de Naixements, amb la tècnica virtuosa del modelat escenogràfic lligat a l'ús intel·ligent de la vegetació, accentuat amb una il·luminació calibrada que crea llums, ombres, textures, relleus i colors adequades. Si, per contra, ens agraden especialment les miniatures, al llarg de tot el recorregut de la mostra, descobrirem amb sorpresa, peces d'un mestratge absolut, on no hi ha cap detall que no s'hagi previst o cuidat al màxim; fins hi tot es poden distingir clarament pobles orientals amb els seus caminets per on hi transiten pastors amb els seus nombrosos ramats d'ovelles, amb una alternança

de volums que es perden a l'horitzó i arriben a l'infinit del cel. Cal subratllar que totes les obres d'aquest artista extraordinari, varen estar dutes a terme amb el criteri de reproduir llocs i situacions relacionades amb Palestina, tot cercant una reconstrucció històrico-bíblica d'estil oriental, amb la curiosa anècdota: que ell mai va estar ni havia visitat tots aquells indrets remots. D'aquesta manera, Joan Mestres havia provat de reproduir llocs, ciutats, paisatges, elements, ornaments, vegetació, costums i totes les estructures necessàries per a compondre i reconstruir de la manera més fidel possible, tant a nivell documentat històric com arqueològicament, a base d'algunes il·lustracions o làmines exòtiques, orientals i de terres llunyanes palestines o hebrees, desconegudes per l'època. També feu diferents intervencions en alguns camps tradicionalment atribuïts a la pagesia catalana.

Aquesta exposició és veritablement la combinació màgica d'una obra mestra, d'un lloc on la immensitat i equilibri, majestuositat i gràcia, esplendor i llum, artesanía i mestratge, conflueixen en donar un agradable sentit a tota la visita en general d'aquest singular espai museístic. Obres meravelloses agrupades i col·locades en un espai públic, acreditat i adequat per a conservar i perdurar aquests treballs en el temps. Aquesta mostra de diorames artístics de pessebre, és una invitació al somni, a la màgia, la bellesa, l'imaginari, l'atmosfera ideal perquè cada espectador pugui gaudir-ne i esdevenir actor de totes aquestes miniatures meravelloses, que resorgeix en aquells moments dels nostres records d'infantesa, records que normalment no s'esborren, ni s'obliden mai i ens submergeixen en la cultura popular i tradicional catalana.

La tècnica de Joan Mestres

La seva tècnica és ben senzilla, es tracta d'imitar al màxim el que hom pot gaudir de la mateixa natura, de tot el que pot abastar la nostra òptica, des del paisatge més llunyà, fins l'objecte més proper, més

enllà d'horitzons, figures i minuciosos detalls on res li són aliens. Cal reconèixer que en Joan és un veritable observador, un contemplador nat, l'home que mira. Els ciclorames o celatges, pràcticament són plans, llisos, d'un to blau cel, absents de nuvolades, albades i capvespres. El Joan, treballava des del fons del diorama cap al davant. La llunyania de l'horitzó de les muntanyes amb tonalitats liloses o blavoses, les simbolitzava amb siluetes i pinzellades que es barregen amb boires blanquinoses matineres clarejants. Més al davant hi comencem a trobar muntanyes ja més elaborades i perfilades, amb petites roques i arbrades. Camins simulats a base d'unes menudes ratlles insinuades amb un pinzell molt fi; que a la percepció de l'ull humà talment ens fa creure que n'és un camí real, pel que sembla que hom hi pugui passejar o transitar. A mesura que ens anem apropant més vers l'ull de l'espectador, en un terme de mitjanía on la perspectiva cada cop hi té més presència. Indret on ja hi podem trobar nuclis de poblacions o petites edificacions, pous, rius, ponts, construccions, elements corporis disseminats per tot el terreny del pessebre. És en aquesta part del paisatge, on en Joan hi acostumava a segellar la seva empremta personal: la vegetació pessebrística, hi trobem figues de moro, palmeres, atzavares, pollancre, vinyes, herbes naturals que ell les transformava, les encolava i les pintava, recreant una sensació versemblant i d'una realitat gairebé natural. Tots els seus pessebres i diorames, estan realitzats amb guix escaiola, fusta i fang. L'herbatge el recollia del bosc, petites branques de romaní, arrels de ceps envellits i recargolats, farigoles amb fulla blanca (ruixades després amb làtex i pintura), fins al fenàs que trobava pels borals de camins i carreteres. Hàbilment i amb gran mestratge reciclava tot el que li podia servir, convertint tota aquesta vegetació que aparentment diríem que semblaven quatre males herbes, amb veritables obres d'art. Amb una tècnica senzilla i amb enginy, feia servir la part superior d'un escuradent de fusta

per recrear-nos llunyans xiprers, insinuats enmig de masies o cases arabesques que donen vida i realisme als seus diorames.

La imitació de la molsa seria la seva tesi doctoral, en termes universitaris la podríem comparar a la millor lliçó magistral d'en Joan, on els alumnes pessebristes d'arreu del món, seguien els seus consells quasi bé acadèmics, molts d'ells l'han copiat aplicant-la en infinitat de diorames, gairebé de tots els països i nacionalitats (evidentment en l'estricta camp pessebrístic). L'escomesa és ben senzilla: ens proveïm de serradures de diferent gramatge i densitat, les tenyim amb pintura plàstica verda, ocre i negre, barrejades amb làtex, fins arribar a obtenir una massa més o menys espessa, que amb l'ajut d'una petita espàtula anirem col·locant per fondalades, enmig de les roques, simulant els cupatges dels pins o boscos llunyans, etc., obtenint així una molsa permanent, forta i compacta (sovint millor que els líquens reals).

Finalment arribaríem al primer terme del diorama, on les construccions són versemblants. Mestres, treballava minuciosament amb cura i metòdicament la textura i el relleu de les arquitectures; no acceptava parets planes ni llises, en treballava tots els racons, sense deixar-ne cap detall a l'atzar, ni que cap petitesa en restés en l'oblit. Una altra peculiaritat del Joan, és que potenciava les juntes o borades d'entremig les totxanes, simulant-les i perfilant-les en volum, en relleu una per una, talment com si fos pasta o calç arrebossada blanquinosa.

Les coves o balmes les aconseguia a base d'imitar roques o grans blocs de pedra, disposats de forma horitzontal, amb estries, talls i solcs estratosfèrics. Aquests acostumaven a ésser la mateixa prolongació de l'embocadura. En l'interior hi trobem l'objectiu principal del pessebre, el Naixement, on la Mare de Déu, (en la majoria de diorames de Joan Mestres) s'acostuma a representar estirada, amb el Nen Jesús sobre la palla del pessebre.

En l'altre extrem de la cova hi trobem la cleda dels ramats d'ovelles, xais o cabrits (una altra singularitat que distingeix l'obra d'en Joan), cercats per una sèrie de branques o bastonets, disposats en forma de reixat vertical, entrelligats per un fil prim d'espart, formant una tanca que aixopluga infinitat de bestiar divers. En l' *"Anunciació als Pastors"*, de l'any 1956, hi podem comptar més d'un centenar de bens en la mateixa escena d'aquest diorama).

Els colors emprats, sempre a base de pintures plàstiques, en la paleta cromàtica del Joan, són terrosos pels fons. Amb tremp i destresa decorava les parts properes a l'espectador amb pàtines, veladures i tonalitats blanquinoses, enfarinades, tot barrejant pigmentacions ocres, liles, blaves i taronges; que contrasten amb la verdor que incorporava en les creacions de les plantes que ell mateix havia confeccionat.

La il·luminació tant pot ser diürna com nocturna, i en Mestres ho resolva sense masses problemes, a base de filtres de colors, petites bombetes elèctriques, majoritàriament de tonalitats blanques i blaves respectivament. Intentant això sí, simular el calorós sol dels paisatges desèrtics palestins. Com hem comentat anteriorment, a més de realitzar la construcció, vegetació i pintura, el nostre protagonista també fou l'autor de bona part de les figures que protagonitzen o donen vida als seus diorames; així com també de tota la fauna que hi apareix. Menció característica en hem de fer en aquests animalons, on en Joan sempre hi va tenir una predilecció i una interessada predisposició especial, arribant a dissenyar i confeccionar centenars de motlles diversos tant per ovelles, xais, bous, vaques, conills, esquirols, mussols, tant animals de bosc, com de granja: galls, gallines, lloques (incubant els seus petits pollets), porcs, truges, gats, gossos. Però la seva devoció sens dubte eren les aus, orenetes amb els seus nius i amb llurs cries corresponents, coloms, pardals que es mengen els

grans de blat d'un sac obert o estripat, ocells que beuen d'un petit cubell. Minúsculs ratolinets enmig d'un plat de patates. En definitiva diminutes miniatures treballades i decorades amb la màxima fidelitat, rigor científic i zoomòrfic.

Per finalitzar aquesta docència sobre la tècnica dels pessebres de Joan Mestres, afegir-hi "l'atrezzo" que hi predomina, amb menudeses de petits complements i accessoris... Podem afirmar categòricament que en qualsevol diorama del Joan, no hi pot mancar algun d'aquests diminuts estris o elements, una o diverses carbassetes, còvecs amb gra i menjar, cistells, cubells, robes i teles penjades i encolades. I tot el que li passés per la seva ment, tenint present que ell provenia de la terra, del camp, de la pagesia..., records de joventut, d'infantesa que..., evidentment tot en un conjunt el condicionà, i òbviament finalment es reflecteix en la seva àmplia, extensa i magnífica obra.

Les eines emprades normalment en la seva tècnica de treball, els devem a l'ajuda d'un senzill punxó que serveix per tallar, esculpir i donar vida a les seves creacions.

L'èxit aclaparador, el triomf de Joan Mestres i Baixas, recau en les moltes hores de dedicació plena, moltíssima vocació, esmerçar-hi molta paciència, destresa, delicadesa, bon gust, naturalitat i molt d'amor. Un amor dedicat i entregat totalment al pessebre, que en serà el seu llegat, per al nostre futur, per la difusió, per la preservació i conservació de les nostres tradicions, i de la nostra identitat de cultura popular artística catalana.

Contingut de la Mostra

Com hem comentat aquesta exposició es va transportar per carretera el Nadal del 2010, a l'església vella de Ponte San Pietro (Itàlia) i fou visitada per més de 30.000 persones, arribades de tota Europa. De retorn ja no va tornar a Sant Joan Despí, sinó que ja es va dipositar per desig exprés del Joan i la seva família a Montblanc, en les

instal·lacions del futur encara Museu del Pessebre de Catalunya, on la seva obra hi romangués exposada, amb l'esperança i el desig de veure totalment reunides, emplaçades i dipositades aquestes meravelloses obres d'art, en un espai únic acreditat, adaptat i adequat per la seva difusió i conservació. L'any 2014 s'obre al públic, una part d'aquest centre, exposant tota aquesta col·lecció de pessebres i diorames, malauradament un any després del traspàs del mateix Joan Mestres.

Són prop d'una cinquantena de diorames que representen un recorregut cronològic de la intensa vida dedicada al pessebre, de Joan Mestres i Baixas (1925-2013). Començant per un dels seus primeríssims pessebres, realitzats als quinze anys, i finalitzant per un dels darrers, construïts el 2007.

Tots els seus pessebres i diorames son realitzats amb guix escaiola, fusta i fang. Pintats amb pintures plàstiques. Una exposició monogràfica a la segona planta del "Museu del Pessebre", que recull tots els diorames de pessebre d'un dels més destacats dioramistes i paisatgistes del segle XX del pessebrisme universal. Pessebrista de renom i de prestigi internacional, conegut arreu del món. Una obra mestra, caracteritzada amb un estil i segell propi, un llegat que servirà per transmetre, ensenyar i difondre l'art del pessebre, a tots els actuals i nous pessebristes del futur.

Premis, guardons i distincions, que foren atorgats a Joan Mestres i Baixas:

- 1949: Participa en el seu primer concurs de pessebres, a Barcelona.
- 1953: Funda l'"*Associació de Pessebristes de Sant Joan Despí*".
- 1983: Exposada en una Mostra Internacional en l'Amfiteatre de l'Arena (Itàlia) i anys després a Roma, Mòdena, Brindíssi, etc.
- 1996: "Premio Nacional de Belenistas" (per la *Federació Espanyola de Pessebristes*).
- 2002: Títol acreditatiu de "Difusor Universal del Pessebrisme".

Tots els seus pessebres i diorames son realitzats amb guix escaiola, fusta i fang. Pintats amb pintures plàstiques.

- 2004: Pessebrista Universal. Congrés Internacional de Pessebristes a Praga (Txèquia).
- 2006: Mestre Artesà Pessebrista (atorgat per la Generalitat de Catalunya).
- 2010: Exposició Monogràfica al Ponte San Pietro (d'Itàlia). Publicació d'un llibre-catàleg.
- 2011: Medalla d'or de la Ciutat de Sant Joan Despí. Homenatge en vida, de tots els Pessebristes de Catalunya i de les Illes Balears, en l'acte de preinauguració del Museu del Pessebre de Catalunya de Montblanc.
- 2013: Mor el dia 12 d'octubre.
- 2014: Exposició Monogràfica Permanent, al Museu del Pessebre de Catalunya, de Montblanc, d'una part de la seva obra.

Conclusions

Joan Mestres va dedicar tota la seva vida al pessebre, fou l'artista més prolífic i el màxim exponent dels dioramistes de l'Escola Catalana del Pessebre, que va existir en el segle XX i part del següent. Persona infatigable en la seva constant producció i aportació pessebrística difosa per tots els continents, aquest model d'estimació i adoració al pessebre en fou el seu veritable mestratge.

Bibliografia:

"*Joan Mestres i Baixas, una vita per il presepio*", llibre editat el 2010 per l'"*Associazione Italiana Amici del Presepio*" (Sezione di Ponte San Pietro-Bergamo), amb text d'Ismael Porta i Balanyà i col·laboració amb la Federació Catalana de Pessebristes, (152 p.).

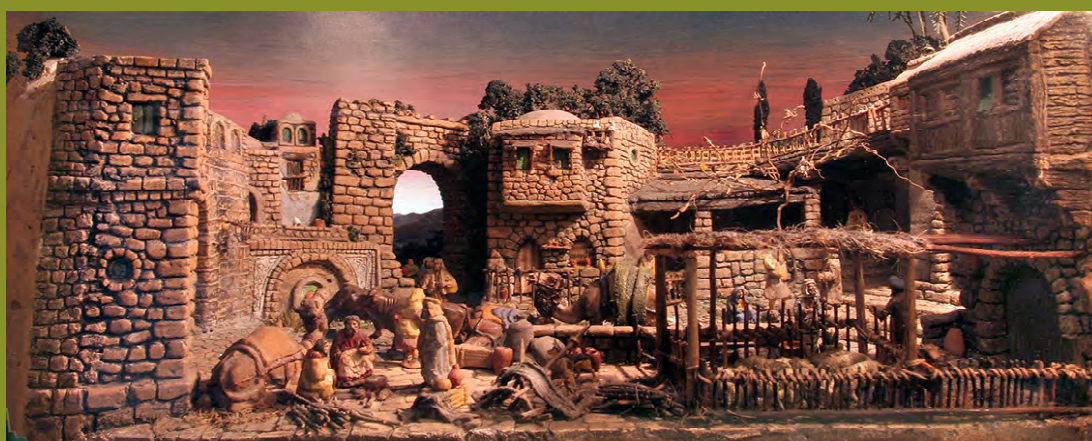
ANNEX GRÀFIC DE L'OBRA DE JOAN MESTRES I BAIXAS

VISITACIÓ (1942)

EDICTE D'EMPADRONAMENT (1953)
(Figures de Martí Castells i Martí)

FUGIDA D'EGIPTE
(1997)

NAIXEMENT (1955) (Figures de Lluís Carratalà i Vila).

NAIXEMENT (1979)
Figures de
Daniel José Ursueguía

NAIXEMENT
(2006)
(Figures de José
Luís Mayo
Lebrija).

ANUNCIACIÓ ALS PASTORS (1962) (Figures de Martí Castells i Martí)

ANUNCIACIÓ ALS PASTORS (1986)
Figures de José Luís Mayo Lebrija).

ANUNCIACIÓ ALS PASTORS (1992) .

ADORACIO DELS REIS
(1957)

ADORACIÓ DELS PASTORS (1994)

ADORACIO DELS PASTORS
(2007)

CAVALCADA DELS REIS (1949)

DETALL DELS REIS. Modelats per Joan Mestres

Fotografies realitzades per:

Jordi Balanyà i Poch, durant els anys 2007-2008.

(En cada peu de fotografia, hem indicat els autors de les figures... Si no hi ha cap nom o autor, vol dir que les figures d'aquest diorama en concret, varen estar modelades pel propi Joan Mestres i Baixas).